

نقش سازمان‌های ضداطلاعاتی در تأمین امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران

هادی رحمانی ساعد^۱

حسین ابراهیمی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۵/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۸/۳۰

چکیده

فعالیت‌های اطلاعاتی سازمان‌های اطلاعاتی حریف، می‌تواند ابعاد مختلف امنیت جمهوری اسلامی ایران را تحت تأثیر قرار دهد. یکی از این ابعاد، امنیت سیاسی است. هدف این پژوهش بررسی نقش سازمان‌های ضداطلاعاتی در تأمین امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران است. در این تحقیق با تکیه بر منابع کتابخانه‌ای تلاش شده ابتدا به مفهوم ضداطلاعات و وظایف و کارکردهای سازمان‌های اطلاعاتی به‌طور کلی و به‌صورت خاص در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شود، سپس امنیت سیاسی و مؤلفه‌های آن مورد بررسی قرار گیرد. به‌منظور فهم دقیق از امنیت سیاسی از دیدگاه‌های مکتب کپنهاگ در این خصوص استفاده گردیده است. به این منظور مؤلفه‌های امنیت سیاسی مرتبط با هر یک از کارویژه‌های سازمان‌های ضداطلاعاتی مشخص و پرسشنامه آن توسط محقق تنظیم و توسط ۲۰ نفر از خبرگان و متخصصان امور اطلاعاتی تکمیل و سپس با استفاده از آزمون فریدمن، رتبه‌بندی و میزان اهمیت هر یک از کارویژه‌های سازمان‌های ضداطلاعاتی در مؤلفه‌های امنیت سیاسی براساس مکتب کپنهاگ با روش توصیفی - تحلیلی تبیین گردید. در نهایت یافته‌های تحقیق گویای این است که سازمان‌های اطلاعاتی دارای ۹ کارویژه و امنیت سیاسی دارای ۱۳ مؤلفه است. کارویژه مقابله با نفوذ جریانات سیاسی بیشترین اهمیت را در مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد، داشته است. کارویژه ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت بیشترین اهمیت را در نقض حاکمیت، کارویژه پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام بیشترین اهمیت را در از هم گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به‌قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی، کارویژه مقابله با بحران بیشترین اهمیت را در دامن زدن به جدایی‌طلبی، کارویژه خرابکاری و اغتشاش علیه امنیت بیشترین اهمیت را در از هم گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به‌قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی، کارویژه‌های آگاهی از وضعیت دشمنان داخلی و خارجی و حراست (حفاظت) اخبار، اطلاعات، اسناد، مدارک و تأسیسات، بیشترین اهمیت را در نقض حاکمیت و کارویژه مقابله با موارد ایجاد نارضایتی بیشترین اهمیت را در مؤلفه احساس تبعیض و عدم برقراری عدالت داشته است.

کلید واژگان: ضداطلاعات، سازمان‌های ضداطلاعاتی، امنیت سیاسی، مکتب کپنهاگ

^۱ دانشجوی دکتری مطالعات امنیت ملی (نویسنده مسئول) hr.saed@gmail.com

^۲ دانشجوی دکتری علوم سیاسی [@h.abrahimi91@yahoo.com](mailto:h.abrahimi91@yahoo.com)

مقدمه

هر کشوری، فارغ از نوع حکومت آن (دموکراسی، لیبرالیستی، کمونیستی و...) تلاش می‌کند ضمن نقش‌آفرینی مؤثر در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری‌ها در عرصه‌های داخلی و خارجی، منافع و امنیت ملی خویش را تأمین نماید. تأمین امنیت و منافع نیازمند کسب آگاهی از خطرات و تهدیداتی است که علیه آنها وجود دارد. این خطرات و تهدیدات گاه به صورت آشکار رخ می‌نمایند و گاهی ناشی از فعالیت‌های پنهان دشمنان است؛ بنابراین حکومت‌ها نیازمند سازمان‌هایی هستند که علاوه بر توانایی شناسایی خطرات و تهدیدات پنهان دشمنان، بتوانند در مقابل آنها بایستند.

«دولت‌ها باید بتوانند پیشاپیش در جریان اتفاقات قرار گیرند و برای مواضع مختلف، ارزیابی‌های درست و صحیح داشته باشند. باید بتوانند قبل از هرگونه تصمیم‌گیری یا اقدامی، ارزیابی‌ها و برآوردهای لازم را داشته باشند.» (عاصم و سعد العیسوی، ۱۳۸۸: ۱۹)

وزارتخانه‌هایی همچون آموزش و پرورش، دفاع، خارجه، و... نمی‌توانند تمام اطلاعات موردنیاز این طرح‌ها را تهیه نمایند. برای این کار به سازمان‌های آموزش‌دیده، مجرب و آشنا به چگونگی فعالیت پنهان نیاز است، به همین منظور سیستم‌های اطلاعاتی شامل مجموعه‌ای از سازمان‌های اطلاعاتی (برای کسب اشراف اطلاعاتی از دشمن و فعالیت‌های آنها مخصوصاً در خارج از مرزها) و ضداطلاعاتی (برای پیشگیری و مقابله با فعالیت‌های سازمان‌های اطلاعاتی حریف) تشکیل گردیده است تا این مهم را به انجام رسانند.

سازمان‌های ضداطلاعاتی به‌عنوان یکی از ارگان‌های امنیتی کشور (در کنار نیروهای مسلح) وظیفه تأمین امنیت کشور در ابعاد مختلف آن را بر عهده دارند. یکی از این ابعاد، بعد سیاسی امنیت است که در این تحقیق به بررسی نقش سازمان‌های ضداطلاعاتی در حوزه امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران خواهد پرداخت.

طیف گسترده و متنوع فعالیت‌های اطلاعاتی و تهدیدات ناشی از آنها، دولت‌ها را بر آن داشته که تشکیلاتی را سامان دهند تا بتوانند در مقابل آنها به فعالیت‌های مقابله‌ای مبادرت ورزند و بدین طریق زمینه‌های حفظ، بسط و توسعه قدرت نظام حاکم را فراهم نمایند. با توجه به این حقیقت، یقیناً هر کشوری که خواهان حفاظت از خود در برابر تجاوز پیوسته سرویس‌های اطلاعاتی حریف

است، باید بداند سرویس‌های اطلاعاتی کشورهای حریف دنبال چه چیزی هستند. چگونه به چنین کاری مبادرت می‌ورزند و از چه کسانی به‌عنوان عامل خود استفاده می‌کنند. در واقع، اطلاعات به‌دست‌آمده از چنین اقداماتی ماهیت اصلی ضداطلاعات را تشکیل می‌دهد.

یکی از عرصه‌های فعالیت سازمان‌های اطلاعاتی حریف، عرصه سیاسی است. در مقابل تهدیداتی که در این حوزه به‌وجود می‌آید، حفظ امنیت سیاسی در دستور کار سازمان‌های ضداطلاعاتی قرار می‌گیرد. از این رو، دغدغه محقق این است که سازمان‌های ضداطلاعاتی چگونه می‌توانند امنیت سیاسی را در جمهوری اسلامی ایران تأمین نمایند. برای این منظور ابتدا به مفهوم ضداطلاعات و کارکردها و کارویژه‌های عمومی و اختصاصی آنها در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شده، سپس امنیت سیاسی و تهدیدات موجود در این حوزه مورد بررسی قرار گرفته است. به‌دلیل دیدگاه موسع مکتب کپنهاک نسبت به ابعاد مختلف امنیت، از جمله بعد سیاسی آن، از آموزه‌های این مکتب برای فهم دقیق و عمیق از امنیت سیاسی استفاده گردیده است.

امنیت سیاسی در نگاه اول، موضوعی قابل فهم می‌نماید اما کسب درک صحیح و همه‌جانبه از آن بدون توجه به منابع علمی موجود در این زمینه میسر نیست. از طرفی اینکه سازمان‌های ضداطلاعاتی، با توجه به کارکردها و وظایفشان در تقابل با تهدیدات موجود در حوزه سیاسی، چگونه می‌توانند مثمر باشند، از دیگر موضوعات قابل تأمل است که در این تحقیق به آنها پرداخته شده است. از طرفی بدون تأمل در ابعاد امنیت سیاسی و کارکردهای سازمان‌های ضداطلاعاتی، تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران ممکن است از بخشی از مؤلفه‌های دارای اهمیت در امنیت سیاسی یا از کارویژه‌های سازمان‌های ضداطلاعاتی که می‌تواند در تحقق امنیت سیاسی مؤثر باشد، غفلت ورزند. درنهایت می‌توان گفت که این تحقیق از آن جهت که توصیفی علمی از تعامل کارکردهای سازمان‌های ضداطلاعاتی با مؤلفه‌های امنیت سیاسی ارائه می‌نماید، می‌تواند در افزایش آگاهی تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران مؤثر باشد.

هدف پژوهش

شناسایی نقش سازمان‌های ضداطلاعاتی در تأمین امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران

سؤال پژوهش

نقش سازمان‌های ضداطلاعاتی در تأمین امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران چیست؟

روش و نوع پژوهش

روش تحقیق توصیفی - تحلیلی و نوع تحقیق کاربردی است.

جامعه آماری، حجم نمونه، روایی و پایایی پرسشنامه

هدف این پژوهش، شناسایی نقش سازمان‌های ضداطلاعاتی در تأمین امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران است. به این منظور مؤلفه‌های امنیت سیاسی مرتبط با هریک از کارویژه‌های سازمان‌های ضداطلاعاتی مشخص و پرسشنامه آن توسط محققان تنظیم گردید. روایی پرسشنامه به صورت صوری و با استفاده از نظرات صاحب نظران مورد بررسی قرار گرفت. جامعه آماری این پژوهش را مسئولان سازمان‌های ضداطلاعاتی فعال در حوزه امنیت سیاسی، تشکیل داده‌اند که تعداد آن‌ها ۲۰ نفر تخمین زده شد، از این رو حجم نمونه نیز تمام شمار در نظر گرفته شده است. رتبه‌بندی و میزان اهمیت هر یک از کارویژه‌های سازمان‌های ضداطلاعاتی در مؤلفه‌های امنیت سیاسی با استفاده از آزمون فریدمن و با روش تحلیلی-توصیفی تبیین گردید که نتایج به دست آمده از آزمون فریدمن مرتبط با هر یک از شاخص‌ها در قسمت‌های بعدی تحقیق بیان شده است. به‌منظور تعیین پایایی پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شده که بر مبنای آن از بررسی درونی گویه‌ها بهره گرفته شده است. ضریب اعتبار محاسبه شده از طریق آلفای کرونباخ (۰/۷۵)، گویای آن است که پرسشنامه از اعتبار بالا و قابل قبولی برخوردار است.

چارچوب نظری

برای بررسی و تحلیل مطالب در قالب موضوع امنیت و ابعاد مختلف آن، رهیافت‌ها و مکاتب مختلفی از جمله مطالعات امنیتی رئالیستی، لیبرالیستی، سازه‌انگاران، فراساختارگرایان، انتقادی و...

وجود دارد که محققان می‌توانند مسائل را در چارچوب آنها مورد بررسی قرار دهند. در این پژوهش بحران امنیتی در چارچوب مکتب کپنهاگ بررسی شده است.

«مکتب کپنهاگ»^۱ تنها رهیافتی است که صرفاً مبتنی بر مطالعات امنیتی است و همچنین از اولین رهیافت‌هایی است که در راستای پایه‌گذاری جایگاهی مستقل برای مطالعات امنیتی تلاش نموده است.

«مکتب کپنهاگ اصطلاحی است که بیل مک سوئینی^۲ برای آثار و نقطه نظرات باری بوزان^۳، ال ویور^۴، دو ویلد^۵ و برخی دیگر به کار برده است.» (عبداله‌خانی، ۱۳۸۳: ۳۴)

در این پژوهش نقش سازمان‌های ضداطلاعاتی در امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران در چارچوب مکتب کپنهاگ مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

پیشینه پژوهش

طی بررسی‌های به‌عمل آمده، تحقیقی مشابه با موضوع مقاله به‌عمل نیامده است. در بین تحقیقاتی که تاکنون در مورد کارکردهای سازمان‌های اطلاعاتی انجام شده است، مقاله‌ای با عنوان «نقش سازمان‌های اطلاعاتی در تأمین امنیت نرم» توسط دکتر اصغر افتخاری و علیرضا قدرت‌آبادی به رشته تحریر درآمده است که بخش کوچکی از کارکردهای سازمان‌های اطلاعاتی (به‌معنای عام آن و نه سازمان‌های ضداطلاعاتی) در حوزه امنیت سیاسی مورد بحث قرار گرفته است. در این مقاله که در فصلنامه علمی پژوهشی پژوهش‌های حفاظتی و امنیتی، شماره ۱۷، بهار ۱۳۹۵ درج شده است، این چنین نتیجه گرفته شده است که از آنجایی که مهم‌ترین کاربست برای مدیریت خواسته‌ها، تأثیرگذاری غیرمستقیم بر افکار عمومی در جهت تناسب دادن میان خواسته‌ها و داشته‌های افراد جامعه است، نزدیک‌ترین ابزاری که می‌تواند به یاری نظام‌های سیاسی پردازد،

¹Copenhagen School

²Bill Mc Sweeney

³Barry Buzan

⁴Ole waever

⁵De Wild

سازمان‌های اطلاعاتی هستند. این سازمان‌ها به دلیل آنکه به‌طور پنهان در بطن مردم هستند، محصولات شناختی جامعی از خواسته‌ها و داشته‌های افراد را در اختیار دارند. این نقش شناختی سبب می‌شود تا سازمان‌های اطلاعاتی با ارائه اطلاعات به‌موقع از رشد خواسته‌ها به سیاست‌گذاران، مانع از غافلگیر شدن نظام‌های سیاسی (که نتیجه آن ناامنی و افزایش شکاف میان خواسته‌ها و داشته‌ها است) شوند.

ادبیات تحقیق

ضداطلاعات

ضداطلاعات عبارت است از تلاش‌هایی که توسط سازمان‌های اطلاعاتی برای جلوگیری از جمع‌آوری موفق اطلاعات توسط سرویس‌های حریف صورت می‌گیرد. بسیاری از کشورها به دلایل خاص، سازمان‌های ضداطلاعاتی خود را مجزا از سرویس‌های اطلاعاتی (جمع‌آوری) تشکیل می‌دهند. در همین راستا، «قانون امنیت ملی» ایالات متحده در سال ۱۹۴۷ ضداطلاعات را این‌گونه تعریف می‌کند: اطلاعات گردآوری شده و فعالیت‌های انجام شده جهت حفاظت [از کشور] در مقابل جاسوسی، فعالیت‌های اطلاعاتی دیگران، خرابکاری یا ترور از سوی حکومت‌های خارجی، عناصرشان یا به دستور آنها، سازمان‌های خارجی یا اشخاص خارجی یا فعالیت‌های تروریستی بین‌المللی (معاونت پژوهش و تولید علم، ۱۳۹۳: ۲۳). طبق این تعریف، ضداطلاعات طیف گسترده‌ای از فعالیت‌ها را شامل می‌شود که برخی از آنها به لحاظ سنتی در داخل حوزه ضداطلاعات مورد توجه قرار نمی‌گرفتند. ایده سنتی ضداطلاعات بر اطلاعات گردآوری شده و فعالیت‌های صورت گرفته با هدف شناخت و آگاهی و احتمالاً خنثی‌سازی فعالیت سرویس‌های اطلاعات خارجی تمرکز داشت. به‌هرحال، این تعریف نیز علی‌رغم صحیح بودن، چندان کامل نیست. برای مثال، حرفی از تروریست‌های داخلی یا سازمان جنایی بزرگ نمی‌زند، حال آنکه این گروه‌ها همواره درگیر عملیات‌های اطلاعاتی بر ضد دولت‌ها هستند (Jensen, McElreath and Graves, 2012: 166). منظور از ضداطلاعات، حفاظت از کشور و سازمان‌های اطلاعاتی آن در مقابل سازمان‌های اطلاعاتی دشمن است (میرمحمدی، ۱۳۸۶: ۱۹۳).

تعاریف بسیاری از ضداطلاعات وجود دارد. بدون قضاوت و بحث از کامل بودن یا ناقص بودن

این تعاریف، هر تعریف از ضداطلاعات را باید در چارچوب خاص خود مورد توجه قرار داد. برای نمونه، برخی تعاریف ضداطلاعات را تنها به اطلاعات سیاست خارجی یا مسائل امنیت ملی مربوط می‌دانند. باین حال، تجربه نشان داده که وقتی کشوری با یک بازیگر غیردولتی یا یک سازمان تبهکار فراملی برخورد پیدا می‌کند، مرز مشخصی بین مسئله امنیت ملی و مشکل مرتبط با نیروهای انتظامی وجود ندارد. مجرمانی که در این نوع گروه‌ها جای می‌گیرند، در صفحه رادار سازمان‌های مختلفی مشاهده می‌شوند.

باین وجود، تعاریفی که ضداطلاعات را «فعالیتی در مقابله با سرویس‌های حریف و جاسوسان آنها» می‌داند به نظر صحیح‌تر است، زیرا ضداطلاعات را به فعالیتی در حفاظت از برنامه اطلاعاتی یک سرویس در مقابل سرویس اطلاعاتی حریف خلاصه می‌کند و تعریفی کلی است. بدان دلیل که واژه سرویس را می‌توان به هر سازمان یا حتی کشوری نسبت داد، واژه حریف را نیز می‌توان به هر شخص یا گروهی (از جمله کشورها) با نیت خصمانه نسبت داد. بنابراین، چنین تعریفی را می‌توان به طور برابر در مورد هر مسئله تأثیرگذار بر امنیت ملی، ارتش، نیروی انتظامی یا حتی یک شرکت با امور شخصی به کار برد (معاونت پژوهش و تولید علم، ۱۳۹۳: ۲۷-۲۶).

در جمهوری اسلامی ایران، وزارت اطلاعات و سازمان‌های حفاظت اطلاعات نیروهای مسلح به عنوان سازمان‌های ضداطلاعاتی شناخته می‌شوند که در این پژوهش به بررسی نقش آنها در امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران خواهیم پرداخت.

وظایف مختلف فعالیت‌های ضداطلاعاتی

در منابع مختلف در مورد وظایف، کارکردها و ابعاد فعالیت سازمان‌های ضداطلاعاتی، شاخص‌های متنوعی ارائه شده است. در ادامه تلاش شده است تا با ترکیب موارد مشابه تا حد امکان به فهرست نسبتاً کاملی از ابعاد مختلف فعالیت‌های سازمان‌های ضداطلاعاتی پرداخته شود.

۱. جمع‌آوری و تحلیل اطلاعات^۱

در نگاه اول به نظر می‌آید که جمع‌آوری اطلاعات وظیفه اصلی سازمان‌های اطلاعاتی است تا

سازمان‌های ضداطلاعاتی، اما واقعیت این است که سازمان‌های ضداطلاعاتی، همانند سازمان‌های اطلاعاتی، بدون اطلاعات نمی‌توانند وظایف خود را به‌درستی انجام دهند. ممکن است حوزه‌های جمع‌آوری و اهدافی که هر یک از سازمان‌های اطلاعاتی از جمع‌آوری اطلاعات دارند، متفاوت باشد اما هر دو نوع از سازمان‌ها به جمع‌آوری اطلاعات نیازمندند.

به‌دلیل اهمیت برخی از موضوعات (به‌ویژه در زمان بحران) در حوزه‌های فعالیت‌های ضداطلاعاتی، جمع‌آوری اطلاعات حتی از سازمان‌های اطلاعاتی نیز اهمیت بیشتری می‌یابد. در این مواقع حتی لازم می‌شود که اخبار به‌دست‌آمده (فارغ از اینکه صحت‌وسقم آنها به چه میزان است) به‌سرعت به تصمیم‌گیران منتقل گردد تا زمان لازم برای پیشگیری و پاسخگویی به مسائل ضدامنیتی از دست نرود.

اطلاعات و تخصص اگرچه ابزارهای ضروری برای سازمان‌های اطلاعاتی و ضداطلاعاتی است اما کافی نیستند و علم تحلیل و سازوکار تحلیل ابزار دیگری است که باعث می‌گردد، اطلاعات کیفیتی ویژه پیدا کنند. تحلیل اطلاعات برای کسب درک بهتر از تحولات حال و پیش‌بینی آینده جزء اساسی تصمیم‌گیری در حوزه امنیت است و شکست‌های اطلاعاتی فاحش عموماً شکست در تحلیل اطلاعات بوده و به‌دلیل این ضعف «برآورد اطلاعاتی»^۱ دچار آسیب شده است. در این حوزه یک واقعیت تلخ این است که اطلاعات، عاجز از هشداردهی و پیش‌بینی به‌موقع نسبت به تحرکات سیاسی و نظامی بوده و اطلاعات از آنچه آن را تحلیل می‌نماید، فاصله دارد. (نادی و خلیلی، ۱۳۹۱: ۴۴)

۲. ضد جاسوسی^۲

هر کشور و واحد سیاسی برای صیانت و حفاظت از اطلاعات و اخبار حساس و حیاتی خود، ناگزیر از داشتن سازمان‌های متناسب، نیروها و امکانات موردنیاز خود برای این مهم است. مجموعه نیروها، امکانات و سازمان متولی مقابله با رخنه و نفوذ بیگانگان و دشمنان یک کشور به حوزه اطلاعات محرمانه و حیاتی آن کشور را «سازمان ضدجاسوسی» آن کشور می‌نامند. مسئولیت «سازمان ضدجاسوسی» هر کشور، شناسایی، کشف و خنثی‌سازی عملیات‌های اطلاعاتی بیگانگان

^۱Intelligence Estimate(I.E)

^۲Counter espionage

برای کسب اخبار و اطلاعات کشور است (ماهنامه برآورد، ۱۳۹۲: ۱۵).

واژه‌های ضد جاسوسی و ضداطلاعات برخی اوقات به جای یکدیگر به کار می‌روند، دقیق‌تر اینکه ضدجاسوسی به ابزاری اشاره دارد که به وسیله آن اهداف مزاحم و مشخص ضداطلاعاتی به دست می‌آید. به عبارتی دیگر، ضدجاسوسی با جنبه‌هایی از ضداطلاعات سروکار دارد که با عملیات تهاجمی علیه سرویس اطلاعاتی دیگر برای کاهش کارایی آن یا کشف و خنثی‌سازی جاسوسی خارجی در ارتباط است. این روند برای شناسایی، نفوذ، دست کاری (کنترل و اثرگذاری)، فریب و قلع‌و‌قمع افراد، گروه‌ها یا سازمان‌هایی که فعالیت‌های جاسوسی دارند یا مظنون به جاسوسی هستند و آن را برای تخریب، خنثی‌سازی، بهره‌برداری یا جلوگیری از چنین فعالیت‌های جاسوسی انجام می‌دهند، صورت می‌گیرد (نیرمال، ۱۳۹۱: ۷۹).

۳. ضد براندازی^۱

براندازی^۲ عبارت است از کلیه اعمال و فعالیت‌های غیرقانونی که بر ضد مصالح یک کشور انجام می‌شود و هدف نهایی از آن واژگون کردن نظام سیاسی آن کشور است. به عبارت دیگر، عملیاتی است که به صورت تدریجی زمینه سرنوشتی یک نظام سیاسی را فراهم می‌کند. در قالب تعریفی دیگر، براندازی عبارت است از تغییر سیستم سیاسی یک کشور و یا ایجاد تغییر و تحول اساسی در ارزش‌های اساسی یک نظام. این تغییر گاهی از طریق رفتارهای خشونت‌آمیز مثل کودتا، ترور، تحمیل جنگ و... صورت می‌گیرد و گاهی از طریق مسالمت‌آمیز و با اجرای برنامه‌های حساب‌شده و درازمدت برای نفوذ در ارکان سیاسی یک نظام قابل اجراست. نتیجه هر دو اقدام به تغییر سیستم و در نهایت براندازی منجر خواهد شد. در این راستا، سرویس‌های اطلاعاتی در قالب اقدامات ضداطلاعات، در مقابله با این تحرکات رقبای خارجی و برخی گروه‌های داخلی، نقش محوری را ایفا می‌کنند (ماهنامه برآورد، ۱۳۹۲: ۱۶).

ضد براندازی در یک نگاه کلی، آن جنبه از ضداطلاعات است که برای کشف، تخریب، خنثی‌سازی یا جلوگیری از کارایی فعالیت‌های برانداز از طریق کشف، فریب و سرکوبی افراد،

^۱Counter subversion

^۲Subversion

گروه‌ها یا سازمان‌هایی که چنین فعالیت‌هایی را انجام می‌دهند یا توان آن را دارند، طراحی شده است. (نیرمال، ۱۳۹۱: ۸۰)

۴. ضدخرابکاری^۱

فعالیت‌های ضدخرابکاری شامل آن جنبه از ضداطلاعات است که برای کشف، تخریب، خنثی‌سازی یا جلوگیری از فعالیت‌های خرابکاری از طریق شناسایی، نفوذ، دست‌کاری (کنترل و اثرگذاری)، فریب و سرکوبی افراد، گروه‌ها یا سازمان‌هایی که فعالیت‌های خرابکاری را انجام می‌دهند یا مضمون به انجام آن هستند، انجام می‌شود.

با بروز تهدیدات امنیتی از سوی گروه‌های تروریستی مانند داعش، اهمیت این کارویژه سازمان‌های ضداطلاعاتی اهمیت بسیاری یافته است. وقوع حملات انتحاری در کشورهای اروپایی مانند: فرانسه، بلژیک و... که داعیه‌دار برخورداری از سازمان‌های ضداطلاعاتی باتجربه و قوی هستند، نشان از پیچیده‌تر و مشکل‌تر شدن مقابله با گروه‌های تروریستی نوظهوری مانند داعش دارد.

۵. حفاظت و اقدامات ضداکتشافی^۲

«این مبحث عموماً موضوعاتی چون حفاظت از شخصیت‌های مهم، حفاظت از اماکن راهبردی و حفاظت اسناد را دربرمی‌گیرد.» (ماهنامه برآورد، ۱۳۹۲: ۱۶)، نادى و خلیلی در کتاب خود با عنوان مدیریت سازمان‌های امنیتی، وظایف سازمان‌های ضداطلاعاتی در این بخش را شامل «حفاظت اماکن و تأسیسات، حفاظت وسایل و تجهیزات، حفاظت کارکنان، حفاظت ارتباطات و حفاظت اسناد و مدارک» می‌دانند (نادى و خلیلی، ۱۳۹۱: ۴۸-۴۵).

۶. عملیات پنهان^۳:

برخی از صاحب‌نظران اقدام و عملیات را در فعالیت‌های پنهان مترداف یکدیگر می‌دانند و در تحلیل‌ها و نوشته‌ها از این دو لفظ (اقدام و عملیات) به‌جای یکدیگر استفاده می‌نمایند، اما در متون اطلاعاتی و اصطلاحاتی که عناصر اطلاعاتی به کار می‌برند، این دو کلمه از لحاظ معنایی متفاوت هستند.

^۱ Counter sabotage

^۲ Counter reconnaissance

^۳ Covert Action & Operation

اقدام پنهان را جایگزینی برای اقدام‌های سیاسی می‌دانند، به این مفهوم که وقتی دیپلماسی کارساز نبوده و عملیات نظامی نیز بسیار خطرناک است باید به اقدام پنهان متوسل شد. از این منظر اقدام پنهان ابزاری استثنایی محسوب نمی‌شود که در صورت احتمال شکست طرف دیگر، به کار گرفته شود و کم‌وبیش نیز به تنهایی به کار نمی‌رود؛ یعنی بدون هماهنگی یا حمایت اقدام‌های سیاسی - نظامی، اقتصادی و دیپلماسی آشکار انجام نمی‌شود. همچنین هنگامی که دولت از اهداف خویش نامطمئن بوده و قادر نیست راهبرد منسجمی را دنبال نماید یا مایل نیست به‌طور علنی از سیاست خود دفاع کند، از این اقدام به‌عنوان جایگزینی برای روش‌های سیاسی استفاده می‌شود (نادی - خلیلی، ۱۳۹۱: ۵۱).

اقدام پنهان بیشتر در حوزه فعالیت سازمان‌های اطلاعاتی است تا سازمان‌های ضداطلاعاتی، اما عملیات پنهان مستقیماً ناظر بر فعالیت‌های عملیاتی - اطلاعاتی سازمان‌های اطلاعاتی است که در راستای تأمین نیازمندی‌های سازمان‌های اطلاعاتی و ضداطلاعاتی انجام می‌شود. به‌عنوان مثال، عملیات میکروفون‌گذاری (تجهیز)^۱، نوعی عملیات پنهان محسوب می‌شود.

۷. مقابله با بحران

وقوع حوادث و بحران‌های مختلف و ضایعات خسارت باری که در اثر بحران‌ها بر محیط اجتماعی و سیاسی نظام وارد می‌گردد، نقش سازمان‌های ضداطلاعاتی را به لحاظ جمع‌آوری‌کننده اخبار و تجزیه و تحلیل آن بیش از دیگر صحنه‌ها نمایان می‌سازد. در شرایط بحرانی هرگونه سوءقابلیت سامانه‌های ضداطلاعاتی و به‌روز نبودن اطلاعات، آسیب جدی در این عرصه محسوب می‌شود. درهم‌فرورفتگی اقدام‌های اطلاعاتی و عملیاتی در بحران و ابهام در وظایف باعث ناهماهنگی بین نیروها، بی‌سازمانی، کنترل بیمارگونه و بسیاری آفات و انحرافات دیگر گردیده، در این عرصه عوامل بازدارنده و موانع فراوانی باعث شکست و ناکامی کار اطلاعاتی و سیاست‌گذاری می‌گردد.

سامانه‌های اطلاعاتی با در اختیار داشتن اخبار و اطلاعات، نفوذ اطلاعات و ایجاد فعالیت‌های روانی باید به کمک فکری کنترل‌کنندگان بحران آمده و در بستری از قدرت که چهره خوشونت نظامی‌گری و کار پلیسی در آن نباشد، به شناسایی و نفوذ در افکار و سازمان‌دهی عوامل اختلال

وارد و با استفاده از القاء، تکنیک‌های شایعه، جریان‌سازی و انحراف احساسات خشونت‌آمیز به‌سوی احساسات مسالمت‌آمیز، خط‌دهی به افکار عمومی با استفاده از رسانه‌ها و رپایش عوامل اصلی و... مسئله را فیصله دهند. البته نه به‌گونه‌ای که آتش زیرخاکستر باقی بماند بلکه باید به حل مسائل با ریشه‌یابی علل بروز بحران پردازند (نادی - خلیلی، ۱۳۹۱: ۴۹-۴۸).

وظایف سازمان‌های ضداطلاعاتی در جمهوری اسلامی ایران

بر اساس ماده ۱ قانون تأسیس وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران، مصوب ۱۳۶۲/۵/۲۷ دلیل تشکیل وزارت اطلاعات بدین شرح دانسته شده است: «به‌منظور کسب و پرورش اطلاعات امنیتی و اطلاعات خارجی و حفاظت اطلاعات و ضدجاسوسی و به‌دست آوردن آگاهی‌های لازم از وضعیت دشمنان داخلی و خارجی جهت پیشگیری و مقابله با توطئه‌های آنان علیه انقلاب اسلامی کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران وزارت اطلاعات جمهوری اسلامی ایران تشکیل می‌گردد».

بر اساس ماده ۱۰ همین قانون، وظایف وزارت اطلاعات به شرح ذیل دانسته شده است:

ماده ۱۰. شرح وظایف وزارت اطلاعات:

۱. کسب و جمع‌آوری اخبار و تولید، تجزیه، تحلیل و طبقه‌بندی اطلاعات موردنیاز در ابعاد داخلی و خارجی.
  ۲. کشف توطئه‌ها و فعالیت‌های براندازی، جاسوسی، خرابکاری و اغتشاش علیه استقلال و امنیت و تمامیت ارضی کشور و نظام جمهوری اسلامی ایران.
  ۳. حراست اخبار، اطلاعات، اسناد، مدارک، تأسیسات و کارکنان وزارتخانه.
  ۴. آموزش و کمک‌های لازم به ارگان‌ها و نهادها جهت حفاظت از مدارک، اسناد و اشیای مهم آنها.
  ۵. ارائه خدمات اطلاعاتی ضروری به سازمان‌ها و ارگان‌ها و آگاه ساختن به‌موقع آنها نسبت به توطئه‌ها.
  ۶. همکاری و تبادل اطلاعات و تجارب اطلاعاتی با کشورهای که حائز صلاحیت لازم باشند.....
- وظایف سایر سازمان‌های حفاظت اطلاعات نیروهای مسلح نیز مانند ماده ۱۶ قانون آجا ولی در حوزه سازمانی خودشان (سپاه، نیروی انتظامی و وزارت دفاع) است (کریمایی، ۱۳۸۴: ۶) (گروه مؤلفین، ۱۳۸۳: ۱۳).

امنیت

تعاریف مختلفی از امنیت ارائه شده است که به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود. «لارونی

مارتین» امنیت را «تضمین رفاه آتی» تعریف کرده است. (بوزان، ۱۹۹۱: ۳۱). «لیپمن» در بیان تعریف امنیت معتقد است که «هر ملتی تا جایی دارای امنیت است که در صورت عدم توسل به جنگ مجبور به رها کردن ارزش‌های محوری نباشد و چنانچه در معرض چالش قرار گیرد، بتواند با پیروزی در جنگ، آنها را حفظ کند» و در نهایت «ولفرز» در تعریف مفهوم امنیت این‌گونه می‌نویسد: «امنیت در معنای عینی آن؛ یعنی فقدان تهدید نسبت به ارزش‌های کسب‌شده و در معنای ذهنی؛ یعنی فقدان هراس از اینکه ارزش‌های مذکور مورد حمله قرار گیرد.» (احمدی‌مقدم، ۱۳۸۹: ۱۳۶)

امنیت سیاسی از دیدگاه مکتب کپنهاگ

مطالعات سنتی امنیت بر محور نظامی به‌عنوان تنها گزینه در ابعاد امنیت متمرکز بود و تمرکز بر بعد نظامی امنیت تأثیر عمیقی بر نظامی محور شدن مطالعات امنیتی گذاشته بود، به‌طوری‌که مطالعات امنیتی عمدتاً به مطالعه جنگ، آن‌هم در حوزه مطالعات استراتژیک تبدیل شده بود. این وضع تا اواخر دهه ۱۹۷۰ رویکرد مسلط در مطالعات استراتژیک و امنیتی بود، اما از اوایل دهه ۱۹۸۰ این رویکرد مورد چالش قرار گرفت. این نقدها ابتدا توسط «ریچارد اولمان» و سپس «هافندورن» و در ادامه توسط «دیوید بالدوین» صورت گرفت و «بوزان» به‌عنوان یک نوواقع‌گرا به شکل بسیار مبسوط‌تر و مستدل‌تر، امنیت مضیق را زیر سؤال برد. مکتب کپنهاگ برای بیان تهدیدات وجودی در گستره امنیت، ابتدا امنیت اجتماعات بشری را به پنج بعد نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تقسیم می‌نماید. سپس تهدیدات وجودی هر یک از پنج بعد را بیان می‌دارد و به تبیین مراجع و موضوعات هر یک از ابعاد مدنظر می‌پردازد (بوزان، ۱۳۷۸: ۳۴).

امنیت سیاسی^۱:

گوهر بخش سیاسی را تهدیدهای مطرح برای حاکمیت دولت تشکیل می‌دهد. مشکل بخش سیاسی این است که به طرز ظاهراً تناقض‌آمیزی هم وسیع‌ترین بخش است و هم به همین دلیل هر آنچه جایی در دیگر بخش‌ها نداشته باشد، در این بخش جای می‌گیرد. از جهتی، امنیت کلاً

امری سیاسی است. همهٔ تهدیدها و هرگونه دفاع در برابر آنها به شیوهٔ سیاسی ساخته و پرداخته و تعریف می‌شوند، سیاسی کردن مسائل طبق تعریف، کاری سیاسی است و اگر همین منطق را تعمیم دهیم، امنیتی کردن مسائل هم کنش سیاسی است. بر این اساس، امنیت اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و نظامی از جهتی درواقع به‌معنی «امنیت سیاسی - اجتماعی»، «امنیت سیاسی - اقتصادی» و... است. وقتی تهدیدی سیاسی برای ثبات سازمانی یک دولت به‌صورت تهدیدی برای جامعه (هویت) آن مطرح شود، به‌عنوان تهدید اجتماعی طبقه‌بندی می‌گردد. معمولاً ویژگی‌های امنیتی سیاسی همان ویژگی‌های کلی امنیت خواهد بود که در آن خود تهدیدها عمدتاً سیمایی سیاسی دارد و همین مایهٔ انسجام این بخش می‌شود (بوزان؛ ویور؛ دوویلده، ۱۳۸۶: ۲۱۶).

به باور بوزان، تهدیدهای سیاسی، ثبات سازمانی دولت را هدف گرفته‌اند. منظور از این تهدیدها می‌تواند گوناگون باشد و از تحت فشار گذاشتن حکومت درزمینهٔ سیاسی خاص تا براندازی حکومت، دامن زدن به جدایی‌طلبی و ازهم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به‌قصد تضعیف آن پیش از حملهٔ نظامی را دربرمی‌گیرد. تهدیدهای سیاسی نوعاً به اعطا یا دریغ داشتن شناسایی، پشتیبانی یا مشروعیت بازمی‌گردند. بوزان سیاست را «شکل دادن به رفتار بشر به‌قصد حکم راندن بر گروه‌های بزرگی از افراد» می‌داند (بوزان؛ ویور؛ دوویلده، ۱۳۸۶: ۲۱۷).

امنیت سیاسی به‌عنوان چیزی متمایز از سیاست به‌معنی اعم، ناظر بر تهدیدهای مطرح برای مشروعیت یا به رسمیت شناخته شدن واحدهای سیاسی یا الگوهای گوهری (ساختار، فرایندها یا نهادهای) میان آنها است. تهدیدهای سیاسی متوجه: ۱- مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کنندهٔ دولت بازمی‌گردد؛ و ۲- شناسایی دولت از سوی جهان خارج و مشروعیت خارجی آن است. این امکان وجود دارد که مشروعیت از خارج مورد معارضه قرار گیرد (بوزان؛ ویور؛ دوویلده، ۱۳۸۶: ۲۲۰-۲۱۹).

اندیشهٔ قوام‌بخش دولت، مبنای فیزیکی آن و نهادهایش است. اگر مسائلی را که در دیگر بخش‌ها مطرح می‌شوند، کنار بگذاریم (بیشتر تهدیدهایی که مستقیماً بنیان فیزیکی دولت را هدف می‌گیرند، لزوماً نظامی، اقتصادی یا زیست‌محیطی هستند)، تنها اندیشه‌ها (منهای اندیشه‌های هویتی مستقل از نهادها) و نهادها باقی می‌ماند. درواقع، مسئله تنها به اندیشه‌هایی بازمی‌گردد که

شالوده‌های نهادی سیاسی را تشکیل می‌دهند. اندیشه‌های قوام‌بخش یک دولت نوعاً ملت‌گرایی (به‌ویژه ملت‌گرایی مدنی ولی گاه نیز ملت‌گرایی قومی) و ایدئولوژی سیاسی است. با تهدید این اندیشه‌ها می‌توان ثبات نظم سیاسی را در معرض تهدید قرار داد. این‌گونه تهدیدها ممکن است متوجه ساختار موجود حکومت (با زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت‌بخش آن، احساس تبعیض و عدم برقراری عدالت در مناصب، مشارکت و...) یا موجودیت خود دولت (با تردید در حق دولت برای خودمختاری) باشد. تهدیدهای سیاسی یا به‌صورت از بین بردن مشروعیت مطرح می‌شوند یا به‌صورت عدم شناسایی (عدم شناسایی کلی دولت یا عدم شناسایی حاکمیت دولت). در مورد دولت‌ها بیشتر این تهدیدها یک کانون اصلی دارد؛ یعنی حاکمیت. حتی موارد جزئی نقض حاکمیت هم تهدید بشمار می‌رود، زیرا حاکمیت اصلی است که به حق نهایی برای خودگردانی بازمی‌گردد. بنابراین اگر حاکمیت به هر نحوی به‌صورت حاکمیت نسبی درآید، در معرض خطر قرار می‌گیرد. هر آنچه را که بتوان به‌صورت نقض حاکمیت (مداخله) جلوه داد، می‌توان به‌عنوان مسئله‌ای امنیتی مطرح کرد (بوزان؛ ویور؛ دووید، ۱۳۸۶: ۲۲۹-۲۲۸). از این رو احتمال حرکت به سمت درگیری‌های درون جامعه‌ای برای حکومت‌های تشکیل شده از چند قوم بیشتر است.

به‌طور خلاصه مسائل و موضوعات مدنظر در امنیت سیاسی از دیدگاه مکتب کپنهاک به شرح زیر است:

۱. تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه سیاسی خاص؛

۲. براندازی حکومت؛

۳. دامن زدن به جدایی‌طلبی؛

۴. از هم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به‌قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی؛

۵. تهدیدهای مطرح برای مشروعیت یا به رسمیت شناخته شدن واحدهای سیاسی یا الگوهای

گوهری (ساختار، فرایندها یا نهادهای) میان آنها؛

۶. مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات

تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد؛

۷. شناسایی دولت از سوی جهان خارج و مشروعیت خارجی آن؛

۸. در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی؛

۹. در معرض تهدید قرار گرفتن ساختار موجود حکومت؛
 ۱۰. زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت‌بخش حکومت؛
 ۱۱. احساس تبعیض و عدم برقراری عدالت؛
 ۱۲. به خطر افتادن موجودیت خود دولت (با تردید در حق دولت برای خودمختاری)؛
 ۱۳. نقض حاکمیت.

سازمان‌های ضداطلاعاتی و امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران

بر اساس تعاریفی که برای ضداطلاعات وجود دارد و کارویژه‌هایی که برای سازمان‌های ضداطلاعاتی متصور است، وظایف مختلفی قابل تبیین است. در جمهوری اسلامی ایران نیز (همان‌گونه که قبلاً اشاره شد)، وظایف متنوعی برای سازمان‌های ضداطلاعاتی تعریف شده است. برای اینکه بتوان به نقش این سازمان‌ها در امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران پی برد، باید به بررسی وظایف این سازمان‌ها در قبال مسائل مطرح در امنیت سیاسی پرداخت. به عبارتی دیگر، آنچه سازمان‌های ضداطلاعاتی براساس وظایف و کارویژه‌های تعیین‌شده برای آنها در قبال ۱۱ مورد از مسائل مدنظر در بخش امنیت سیاسی (از دیدگاه مکتب کپنهاک، با توجه به چهارچوب نظری پژوهش) به‌عهده دارند (بندهای ۵ و ۷ به‌دلیل اینکه ماهیتاً جنبه خارجی دارند، از گردونه موضوعات مدنظر سازمان‌های ضداطلاعاتی خارج می‌شوند)، باید در این قسمت مورد بررسی قرار گیرد. بر این اساس در تعامل وظایف سازمان‌های ضداطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران و امنیت سیاسی برابر نظر خبرگان می‌توان به جدول ذیل اشاره کرد:

وظایف سازمان‌های ضداطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران	مؤلفه‌های مدنظر در امنیت سیاسی (بر اساس مکتب کپنهاک)
پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه نظام ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت هشداردهی توطئه‌ها مقابله با بحران مقابله با نفوذ جریان‌های سیاسی (در نیروهای مسلح) کشف و شناسایی فعالیت‌های سیاسی کارکنان (در نیروهای مسلح)	تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه سیاسی خاص

<p>ضدبراندازی ضدخرابکاری و اغتشاش علیه استقلال و امنیت و تمامیت ارضی کشور آگاهی از وضعیت دشمنان داخلی و خارجی حراست (حفاظت) اخبار، اطلاعات، اسناد، مدارک، تأسیسات</p>	<p>براندازی حکومت</p>
<p>پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت مقابله با بحران</p>	<p>دامن زدن به جدایی طلبی</p>
<p>مقابله با نفوذ جریان‌های سیاسی (در نیروهای مسلح) کشف و شناسایی فعالیت‌های سیاسی کارکنان (در نیروهای مسلح) پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام هشداردهی توطئه‌ها مقابله با بحران</p>	<p>ازهم گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی</p>
<p>پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت هشداردهی توطئه‌ها مقابله با نفوذ جریان‌های سیاسی (در نیروهای مسلح) کشف و شناسایی فعالیت‌های سیاسی کارکنان (در نیروهای مسلح)</p>	<p>مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد.</p>
<p>پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه نظام ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت هشداردهی توطئه‌ها مقابله با بحران مقابله با نفوذ جریان‌های سیاسی (در نیروهای مسلح) کشف و شناسایی فعالیت‌های سیاسی کارکنان (در نیروهای مسلح)</p>	<p>در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی</p>

پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت هشداردهی توطئه‌ها	زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت‌بخش حکومت
مقابله با موارد ایجاد نارضایتی پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام	احساس تبعیض و عدم برقراری عدالت
پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت هشداردهی توطئه‌ها	به خطر افتادن موجودیت خود دولت (با تردید در حق دولت برای خودمختاری)
ضدبراندازی ضدخوابکاری و اغتشاش علیه استقلال و امنیت و تمامیت ارضی کشور پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام هشداردهی توطئه‌ها	نقض حاکمیت

جدول شماره ۱: تعامل وظایف سازمان‌های ضداطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران و امنیت سیاسی برابر نظر خبرگان

تجزیه و تحلیل

پس از مشخص شدن کار ویژه‌های سازمان‌های ضداطلاعاتی، گویه‌های امنیت سیاسی براساس مکتب کپنهاگ مرتبط با هر کارویژه مشخص و در قالب پرسشنامه با طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت تنظیم تا میزان اهمیت کار ویژه‌ها در مؤلفه‌های امنیت سیاسی مشخص گردد و توسط ۲۰ نفر از خبرگان و متخصصان امور اطلاعاتی تکمیل و سپس با استفاده از آزمون فریدمن، رتبه‌بندی و میزان اهمیت هر یک از کار ویژه‌های سازمان‌های ضداطلاعاتی در مؤلفه‌های امنیت سیاسی بر اساس مکتب کپنهاگ با روش تحلیلی - توصیفی تبیین گردید.

ردیف	«کارویژه‌های سازمان‌های ضداطلاعاتی»	مؤلفه‌های امنیت سیاسی (بر اساس مکتب کپنهاگ)
۱	مقابله با نفوذ جریانات سیاسی	<p>مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد.</p> <p>در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی</p> <p>تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه سیاسی خاص</p> <p>از هم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی</p>
۲	ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت	<p>نقض حاکمیت</p> <p>زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت‌بخش حکومت</p> <p>به‌خطر افتادن موجودیت خود دولت (با تردید کردن در حق دولت برای خودمختاری)</p> <p>در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی</p> <p>مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد.</p> <p>دامن زدن به جدایی‌طلبی</p> <p>تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه سیاسی خاص</p>
۳	هشداردهی توطئه‌ها	<p>به‌خطر افتادن موجودیت خود دولت (با تردید در حق دولت برای خودمختاری)</p> <p>نقض حاکمیت</p> <p>زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت‌بخش حکومت</p> <p>از هم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی</p> <p>مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد.</p> <p>در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی</p> <p>تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه سیاسی خاص</p>

دامن زدن به جدایی‌طلبی	پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام	۴
ازهم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به‌قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی		
مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد.		
در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی		
زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت‌بخش حکومت		
احساس تبعیض و عدم برقراری عدالت		
به‌خطر افتادن موجودیت خود دولت (با تردید در حق دولت برای خودمختاری)		
نقض حاکمیت	مقابله با بحران	۵
دامن زدن به جدایی‌طلبی		
ازهم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به‌قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی		
تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه سیاسی خاص		
ازهم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به‌قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی	ضدخوابکاری و اغتشاش علیه امنیت	۶
براندازی حکومت	آگاهی از وضعیت دشمنان داخلی و خارجی	۷
براندازی حکومت	حراست (حفاظت) اخبار، اطلاعات، اسناد، مدارک، تأسیسات	۸
احساس تبعیض و عدم برقراری عدالت	مقابله با موارد ایجاد نارضایتی	۹

جدول شماره ۲: مؤلفه‌های مرتبط با هر کارویژه

در ادامه به بررسی یک‌به‌یک کارویژه‌های سازمان‌های ضداطلاعاتی می‌پردازیم:

مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد.	۱.مقابله با نفوذ جریانات سیاسی
در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی	
تحت فشار گذاشتن حکومت درزمینه سیاسی خاص	
ازهم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به‌قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی	

جدول شماره ۳: تحلیل کارویژه مقابله با نفوذ و جریانات سیاسی

آزمون فریدمن

رتبه‌بندی	رتبه
مشروعیت داخلی	3.58
ثبات نظم سیاسی	2.43
تحت فشار قرار دادن	1.43
ازهم‌گسیختگی	2.58

با توجه به نظر صاحب‌نظران این حوزه، مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به مشروعیت داخلی واحد سیاسی که آن‌هم به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد، از اهمیت بیشتری نسبت به مؤلفه‌های دیگر برخوردار بوده و بعدازآن به ترتیب مؤلفه‌های ازهم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به‌قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی، در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی و تحت فشار گذاشتن حکومت درزمینه سیاسی خاص دارای اهمیت است.

نقض حاکمیت	۲.ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت
زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت‌بخش حکومت	
به‌خطر افتادن موجودیت خود دولت (با تردید در حق دولت برای خودمختاری)	
در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی	
مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد	
دامن زدن به جدایی‌طلبی	
تحت فشار گذاشتن حکومت درزمینه سیاسی خاص	

جدول شماره ۴: تحلیل کارویژه ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت

آزمون فریدمن

رتبه بندی	رتبه
نقض حاکمیت	4.55
زیر سؤال بردن ایدئولوژی	4.23
به خطر افتادن موجودیت دولت	3.95
در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی	3.93
مشروعیت داخلی واحد سیاسی	3.43
دامن زدن به جدایی طلبی	3.85
تحت فشار قرار دادن حکومت	4.08

با توجه به نظر صاحب نظران این حوزه، مؤلفه نقض حاکمیت از اهمیت بیشتری برخوردار است و بعد از آن به ترتیب زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت بخش حکومت، تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه سیاسی خاص، به خطر افتادن موجودیت خود دولت (با تردید در حق دولت برای خودمختاری)، در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی، مشروعیت داخلی واحد سیاسی و دامن زدن به جدایی طلبی دارای اهمیت است.

به خطر افتادن موجودیت خود دولت (با تردید در حق دولت برای خودمختاری)	۳. هشداردهی توطئه‌ها
نقض حاکمیت	
زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت بخش حکومت	
از هم گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی	
مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف کننده دولت بازمی‌گردد.	
در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی	
تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه سیاسی خاص	

جدول شماره ۵: تحلیل کارویژه هشداردهی توطئه‌ها

آزمون فریدمن

رتبه بندی	رتبه
به خطر افتادن موجودیت دولت	4.85
نقض حاکمیت	3.28
زیر سؤال بردن ایدئولوژی	3.33
گسیختگی کالبد سیاسی	5.03
مشروعیت داخلی واحد سیاسی	3.13
در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی	4.05
تحت فشار قرار دادن حکومت	4.35

با توجه به نظر صاحب نظران این حوزه، مؤلفه ازهم گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی دارای اهمیت بیشتری بوده و بعدازآن به ترتیب به خطر افتادن موجودیت خود دولت (با تردید در حق دولت برای خودمختاری)، تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه سیاسی خاص، در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی، زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت بخش حکومت، نقض حاکمیت و مشروعیت داخلی واحد سیاسی در اولویت‌های بعد قرار داشتند.

دامن زدن به جدایی طلبی	
ازهم گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی	<p>۴. پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام</p>
مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف کننده دولت بازمی گردد.	
در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی	
زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت بخش حکومت	
احساس تبعیض و عدم برقراری عدالت	
به خطر افتادن موجودیت خود دولت (با تردید در حق دولت برای خودمختاری)	
نقض حاکمیت	

جدول شماره ۶: تحلیل کارویژه پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام

آزمون فریدمن

رتبه بندی	رتبه
دامن زدن به جدایی طلبی	4.73
ازهم گسیختگی	3.38
مشروعیت داخلی واحد سیاسی	5.00
در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی	5.98
زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت بخش حکومت	4.75
احساس تبعیض و عدم برقراری عدالت	3.88
به خطر افتادن موجودیت دولت	3.90
نقض حاکمیت	4.40

برابر نظر صاحب نظران این حوزه، مؤلفه در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی، دارای اهمیت بیشتری است و پس از آن به ترتیب مؤلفه‌های مشروعیت داخلی واحد سیاسی، زیر سؤال بردن ایدئولوژی مشروعیت بخش حکومت، دامن زدن به جدایی طلبی، نقض حاکمیت، به خطر افتادن موجودیت نظام، احساس تبعیض و عدم برقراری عدالت و ازهم گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی دارای اهمیت است.

در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی	۵.مقابله با بحران
دامن زدن به جدایی طلبی	
ازهم گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی	
تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه سیاسی خاص	
در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی	

جدول شماره ۷: تحلیل کارویژه مقابله با بحران

آزمون فریدمن

رتبه بندی	رتبه
در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی	2.75
دامن زدن به جدایی طلبی	3.15
ازهم گسیختگی کردن کالبد سیاسی	2.30
تحت فشار گذاشتن حکومت در زمینه خاص	1.80

با توجه به نظر صاحب‌نظران، مؤلفه دامن زدن به جدایی‌طلبی بیشترین اهمیت را دارا است و پس از آن به ترتیب، در معرض تهدید قرار گرفتن ثبات نظم سیاسی، ازهم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی و تحت فشار گذاشتن حکومت درزمینه خاص دارای اهمیت است.

نتیجه‌گیری

سازمان‌های ضداطلاعاتی بر اساس تعاریف، وظایف و کارویژه‌هایی که برای آنها در جمهوری اسلامی ایران مشخص شده است، از دیدگاه اطلاعاتی طیف مختلفی از وظایف اطلاعاتی - امنیتی را برای تأمین امنیت انقلاب و نظام به‌عهده دارند. بر اساس دیدگاه مکتب کپنهاگ (که چهارچوب این پژوهش بر اساس آن تدوین شده است) امنیت به پنج بعد نظامی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی تقسیم می‌گردد. بر اساس آموزه‌های این مکتب، هر یک از این ابعاد امنیت با طیفی از تهدیدات روبه‌رو هستند. در بعد سیاسی نیز این تهدیدات، می‌توانند در اشکال مختلفی ظهور کنند که ۱۳ مورد از آنها را برشمردیم. نکته مهم، توجه به این امر است که با توجه به کارکردهای سازمان‌های ضداطلاعاتی دو موضوع «تهدیدهای مطرح برای مشروعیت یا به رسمیت شناخته شدن واحدهای سیاسی یا الگوهای گوهری (ساختار، فرایندها یا نهادهای) میان آنها» و «شناسایی دولت از سوی جهان خارج و مشروعیت خارجی آن»، از حیطة مسئولیت سازمان‌های ضداطلاعاتی خارج می‌شوند. به‌عبارتی دیگر رسیدگی به این مسائل در حوزه امنیت سیاسی بین‌المللی قرار می‌گیرد و به لحاظ اطلاعاتی رسیدگی به آنها در چهارچوب فعالیت‌های اطلاعاتی است و نه ضداطلاعاتی. از لحاظ سیاسی نیز وزارت امور خارجه به‌عنوان متصدی سیاست خارجی کشور به این موضوعات رسیدگی می‌نماید.

به‌منظور بررسی سؤال پژوهش ابتدا به تعریف ضداطلاعات، کارکردهای سازمان‌های ضداطلاعاتی و وظایف آنها در جمهوری اسلامی ایران پرداخته شد و سپس امنیت سیاسی بر اساس آموزه‌های مکتب کپنهاگ مورد تحلیل قرار گرفت. درنهایت در تعامل وظایف و کارکردهای سازمان‌های ضداطلاعاتی جمهوری اسلامی ایران و تهدیدات و موضوعات موجود در امنیت سیاسی، مشاهده گردید که سازمان‌های ضداطلاعاتی ایران با توجه به وظایف، کارکردها و وظایف

مشخص شده برای آنها می‌توانند به مقابله با تهدیدات موجود در بخش امنیت سیاسی پرداخته و بدین ترتیب باعث تأمین امنیت سیاسی جمهوری اسلامی ایران گردند.

کارویژه مقابله با نفوذ جریان‌های سیاسی بیشترین اهمیت را در مشروعیت داخلی واحد سیاسی که عمدتاً به ایدئولوژی‌ها و دیگر اندیشه‌های سازنده و موضوعات تعریف‌کننده دولت بازمی‌گردد، داشته است. کارویژه ضدبراندازی و اغتشاش علیه امنیت بیشترین اهمیت را در نقض حاکمیت، کارویژه پیشگیری و مقابله با توطئه‌های دشمنان علیه انقلاب و نظام بیشترین اهمیت را در ازهم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی، کارویژه مقابله با بحران بیشترین اهمیت را در دامن زدن به جدایی‌طلبی، کارویژه خرابکاری و اغتشاش علیه امنیت بیشترین اهمیت را در ازهم‌گسیخته کردن کالبد سیاسی دولت به قصد تضعیف آن پیش از حمله نظامی، کارویژه‌های آگاهی از وضعیت دشمنان داخلی و خارجی و حراست (حفاظت) اخبار، اطلاعات، اسناد، مدارک، تأسیسات، بیشترین اهمیت را در نقض حاکمیت و کارویژه مقابله با موارد ایجاد نارضایتی بیشترین اهمیت را در مؤلفه احساس تبعیض و عدم برقراری عدالت داشته است.

منابع و ماخذ:

الف) منابع فارسی

۱. احمدی مقدم، اسماعیل، (پاییز ۱۳۸۹)، *امنیت اجتماعی و هویت*، فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی، شماره ۲۳، ۱۶۳-۱۳۳.
۲. بوزان، باری و دیگران، (۱۳۸۶)، *چارچوبی تازه برای تحلیل امنیت*، ترجمه علیرضا طیب، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۳. بوزان، باری، (۱۳۷۸)، *مردم، دولت‌ها و هراس*، ترجمه و انتشار: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۴. حبیبیان، محمدحسن و حسین سلکی، (۱۳۹۲)، *مقایسه سرویس‌های اطلاعاتی کشورهای همسایه*، تهران: دانشکده علوم و فنون فارابی.
۵. شولسکی، آبرام، (۱۳۸۱)، *نبرد بی صدا*، تهران: دانشکده امام باقر (ع).
۶. عاصم، ابراهیم و اشرف سعد العیسوی، (۱۳۸۸)، *سرویس‌های اطلاعاتی و نقش جدید آنها در هزاره سوم*، ترجمه عسکر جلالیان، تهران: انتشارات دانشکده اطلاعات.
۷. عبدالله‌خانی، علی، (۱۳۸۳)، *نظریه‌های امنیت*، تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر ایران.
۸. *قانون ارتش جمهوری اسلامی ایران*، مصوب ۱۳۶۶/۷/۷ مجلس شورای اسلامی، مرکز پژوهش‌های مجلس، قابل دسترس در <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/91404>.
۹. *قانون تأسیس وزارت اطلاعات*، مصوب ۱۳۹۵/۵/۲۷ مجلس شورای اسلامی مرکز پژوهش‌های مجلس، قابل دسترس در <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/90795>.
۱۰. کریمایی، علی اعظم، (۱۳۸۴)، *کلیات حفاظت اطلاعات*، تهران: مرکز نشر ساحفاناجا.
۱۱. گروه مؤلفین، (۱۳۸۳)، *آشنایی با حفاظت اطلاعات (ویژه دوره عمومی پاسداری)*، تهران: مرکز برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی.
۱۲. ماهنامه تخصصی مطالعات امنیت ملی (برآورد)، شماره ۱، فروردین ۱۳۹۲، ص ۱۶-۱۱.
۱۳. معاونت پژوهش و تولید علم، (۱۳۹۳)، *رویکردهای نظری به ضداطلاعات*، تهران:

دانشکده اطلاعات.

۱۴. میرمحمدی، مهدی، (۱۳۸۶)، *کارکردهای سازمان اطلاعاتی در کشورداری*، مجلهٔ مجلس و راهبرد، شمارهٔ ۵۷، صص ۱۹۸-۱۵۳.

۱۵. نادى، حمیدرضا و ابراهیم، خلیلی (۱۳۹۱)، *مدیریت سازمان‌های امنیتی*، تهران: دانشکدهٔ علوم و فنون فارابی.

۱۶. نصری، قدیر، (۱۳۹۰)، *درآمدی نظری بر امنیت جامعه‌ای (مفاهیم، مؤلفه‌ها و نظریه)*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

۱۷. نیرمال، انجالی و آستانا نیرمال، (۱۳۹۱)، *مدیریت اطلاعات و امور امنیتی*، تهران: پژوهشکدهٔ مطالعات کاربردی فارابی.

ب) منابع لاتین

1. Jensen, C. J, McElreath, D. h and Graves, M (2012), Introduction to Intelligence Studies. Boca Raton, Fl: C.

2. Reagan, m. l(2005), Introduction to U. S Counterintelligence. CI 101: A Primer: [www. hsd. org/?view&did=460369](http://www.hsdl.org/?view&did=460369)>.

3. Saleh, Alam (Winter 2010), " Broadening the Concept of Security: Identity and Societal Security", *Geopolitics Quarterly*, Volume: 6, No 4, p.p 228-241.